

Н.Ә. Алдабек , З.У. Искакова*

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы қ.

*e-mail: iskakovaz13@mail.ru

ҚЫТАЙДЫҢ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҰЙЫМДАРДАҒЫ СТРАТЕГИЯЛЫҚ МАҚСАТТАРЫ МЕН ПОЗИЦИЯЛАРЫ

Мақалада Қытайдың Халықаралық ұйымдарға ұстанған стратегиялық мақсаттары мен позициялары талданып, сыртқы саясатты жүргізудегі ерекшеліктері мен озық саяси принциптері зерттелді. Қытайдың Халықаралық аренадағы басты миссиясы-жер бетіндегі бейбітшілікті сақтау және жалпы дамуды қолдау. Ол әрқашан көршілермен бейбіт қатар өмір сүрудің жақтаушысы болды және бұл аспан асты елінің халықаралық қатынастарды құрудағы негізгі қағидасы іспетті. Қазіргі таңдағы жаһандану жағдайында халықаралық ұйымдардың халықаралық аренадағы рөлі және олардың әлемдік саяси процестерге әсері күшейе түсуде. Постбиполярлық әлемде өз орнын іздейтін Қытай үшін, ең алдымен, ҚХР серіктестерімен тең диалог жүргізе алатын және өзінің ұлттық мүдделерін тиімді қорғай алатын Халықаралық ұйымдар үлкен қызығушылық тудырады. Бірақ, Қытайдың екіжақты саясатын байқаған көп мемлекеттер, Қытаймен байланысуда адымдап қадам басып отыр. Бейбітшілікті және өзара дамуды қолдаймыз деген принципті ұстанған әрбір мемлекет шындығында өз мүддесінің жолында жұмыс жасауда. Яғни, «мемлекеттер арасында достық жоқ, ортақ мүдде бар» деген көзқарас Қытайдың да Халықаралық ұйымдарға ұстанған саясатының негізгі позициясы болып отыр.

Түйін сөздер: Қытай Халық Республикасы, Халықаралық ұйымдар, саяси принциптер, стратегия, гегемонизм.

N.A. Aldabek, Z.U. Iskakova*

Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan, Almaty

*e-mail: iskakovaz13@mail.ru

China's strategic goals and positions in international organizations

The article analyzes China's strategic goals and positions in relation to international organizations, examines the features and advanced political principles in conducting foreign policy. According to China, its main mission in the international arena is to maintain peace on earth and support common development. He has always been a supporter of peaceful coexistence with neighbors, and this is the main principle of the Celestial Empire in building international relations. In the conditions of modern globalization, the role of international organizations in the international arena and their influence on world political processes is increasing. For China, which is looking for its place in the post-bipolar world, first of all, international organizations that are able to conduct an equal dialogue with partners from China and effectively defend their national interests are of great interest. But many states that have been observing China's bilateral policy are making contact with China step by step and suspiciously. Every State that adheres to the principle that we support peace and mutual development is really working in its own interests. That is, the attitude "there is no friendship between states, there is a common interest" is the main position of China's policy towards international organizations.

Key words: People's Republic of China, international organizations, political principles, strategy, hegemonism.

Н.Ә. Алдабек, З.У. Искакова*

Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Казахстан, г. Алматы

*e-mail: iskakovaz13@mail.ru

Стратегические цели и позиции Китая в международных организациях

В статье проанализированы стратегические цели и позиции Китая в отношении международных организаций, изучены особенности и передовые политические принципы в проведении внешней политики. По словам Китая, его главная миссия на международной арене-поддерживать мир на

земле и поддерживать общее развитие. Он всегда был сторонником мирного сосуществования с соседями, и это как основной принцип Поднебесной в построении международных отношений. В условиях современной глобализации усиливается роль международных организаций на международной арене и их влияние на мировые политические процессы. Для Китая, ищущего свое место в постбиполярном мире, в первую очередь, большой интерес представляют международные организации, способные вести равный диалог с партнерами из КНР и эффективно отстаивать свои национальные интересы. Но многие государства, наблюдавшие за двусторонней политикой Китая, шаг за шагом идут на контакт с Китаем. Каждое государство, придерживающееся принципа, что мы поддерживаем мир и взаимное развитие, действительно работает в своих интересах. То есть отношение» между государствами нет дружбы, есть общий интерес “ является основной позицией политики Китая в отношении международных организаций.

Ключевые слова: Китайская Народная Республика, международные организации, политические принципы, стратегия, гегемонизм.

Кіріспе

Қытай-әлемдегі ең көне мемлекеттердің бірі. Қазіргі күнге дейін өзінің территориясы мен дәстүрін сақтап келе жатқан Қытайдың Халықаралық аренада өзіндік орны бар. Әлем бойынша ең ірі үш мемлекеттің (Қытай, Ресей, АҚШ) қатарына енетін Аспан асты елінің осы үштіктегі ұстанымы өте сенімді көрінеді.

Конфуцийшілдікке негізделген ұлттың жалпы философиясы Қытайдың халықаралық қатынастарында өз ізін қалдырды. Қытайлық көзқарасқа сәйкес, халықаралық қатынастар әрқашан мемлекеттің ішкі саясатының бөлігі ретінде қарастырылады. Қытайдағы мемлекеттік идеяларының тағы бір ерекшелігі, олардың пікірінше, Аспан асты елінің соңы жоқ, ол бүкіл әлемді қамтиды. Сондықтан Қытай өзін белгілі бір жаһандық империя, “орталық мемлекет” деп санайды. Қытайдың сыртқы және ішкі саясатының негізі— Қытай центризміне бағытталған. Қытайдың көршілерімен ерекше қарым-қатынасы экономика мен мәдениетке байланысты орнатылды.

Тақырыпты таңдауды дәйектеу және мақсаты мен міндеттері

Қазіргі таңдағы Қытай дипломатиясының «жаңа дәуірі» және Си Цзиньпиннің сыртқы саяси идеялары мен бастамалары және Қытайдың халықаралық және аймақтық ұйымдардағы позициялары жалпы әлем елдерінде талқыланып жатқан басты тақырыптардың бірі. Қытай экономикасының дүниежүзі бойынша АҚШ-тан кейінгі екінші орынға шығуы, бейбіт түрде біріге даму қағидасын ұстануы, “Бір белдеу-бір жол” бастамасы аясында әлем елдерімен байланысы мен саяси ықпалы, дипломатиясының шарықтап дамуы барша әлем мемлекеттер назарын

өзіне аударуда. Сонымен қатар Қытайдың Халықаралық ұйымдарға ұстанған саясаты мен стратегиялық мақсаты Халықаралық аренадағы дәйекті мәселе болып табылады.

Тақырыпты зерттеудегі басты мақсат-Қытайдың Халықаралық аренадағы орнын анықтау және Халықаралық ұйымдарға ұстанған позициясын зерделеу.

Зерттеу жұмысының міндеттері:

1. Си Цзиньпин тұсындағы Қытай дипломатиясының өзгеруіне тоқталу;
2. Қытайдың Халықаралық ұйымдардағы ұстанымы мен орнын айқындау;
3. Қытайдың халықаралық және аймақтық ұйымдарға ықпалы мен әсерін талдау.

Ғылыми зерттеу әдіснамасы

Тақырыпты зерттеуде әдістемелік және теория негізіндегі тарихи зерттеу мен ғылыми талдаудың жалпы ғылымдық әдістері қолданылды. Оның ішінде жүйелі-құрылымдық талдаудың маңызы зор, ол қандай да бір дамып келе жатқан құбылысты қажетті құрылымы мен функционалдық маңызы бар белгілі жүйе ретінде қарауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар мақалада нақты-тарихи әдістер: мәселелі, салыстырмалы-тарихи, логикалық, мәселелі-хронологиялық және т.б. әдістер қолданылды.

Мақаланы отандық тарих ғылымына тән тарихи, жан-жақтылық, объективті және басқа да дидактикалық, тарихи салыстырмалық және т.б. әдістер құрайды. Ал мақаладағы аталмыш мәселелерді зерттеуде жалпы ғылымдық синтездеумен қатар талдау, дедукция және индукция әдістері қолданылады.

Зерттеу кезінде қытайлық, шетелдік зерттеуші ғалымдардың ғылыми еңбектері мен мақалалары, түрлі саяси тұлғалар мен сарапшылардың берген сұхбаттары мүмкіндігінше

қолданылды. Си Цзиньпиннің жүргізіп отырған дипломатиясы мен Халықаралық ұйымдарға қатысты позициясын талдау барысында негізінен Си төрағаның ҚКП съездері, БХӨЖ сессияларында сөйлеген сөздері, баяндамалары басты дереккөз ретінде қолданып, сонымен қатар, қазіргі Қытайдың сыртқы саясаты мен дипломатиясын кеңінен қарастырған батыс сарапшыларының зерттеу еңбектеріне сүйендік. Тақырыпты зерттеу барысында объективті баға беру үшін Қазақстан, Ресей, Қытай және Батыс зерттеушілері мен ғалымдарының еңбектері мен мақалалары жан жақты сарапталды.

Нәтижелері және талқылама

Қытайдың Халықаралық аренадағы басты миссиясы-жер бетіндегі бейбітшілікті сақтау және жалпы дамуды қолдау. Ел әрқашан көршілермен бейбіт қатар өмір сүрудің жақтаушысы болды және бұл аспан асты елінің халықаралық қатынастарды құрудағы негізгі қағидасы. 1982 жылы елде жарғы қабылданды, онда Қытайдың сыртқы саясатының негізгі принциптері бекітілген. ҚХР сыртқы саяси тұжырымдамасының негізгі принциптеріне:

- егемендік пен мемлекеттік шекараларды өзара құрметтеу қағидаты;

- агрессиясыз принципі;

- басқа мемлекеттердің ісіне араласпау және өз елінің ішкі саясатына араласуға жол бермеу қағидаты;

- қатынастардағы теңдік принципі;

- әлемнің барлық мемлекеттерімен бейбітшілік қағидаты.

Кейінірек бұл негізгі постулаттар шешіліп, өзгеріп жатқан әлемдік жағдайларды ескере отырып түзетілді, дегенмен олардың мәні өзгеріссіз қалды.

Ал, елдің сыртқы саяси стратегиясы мен Халықаралық ұйымдарға ұстанған позициясының негізгі мазмұны:

- Тарих ағымына сай болу, бүкіл адамзаттың ортақ мүдделерін қорғау. Қытай халықаралық қоғамдастықпен бірлесіп, әлемнің көп-полярылығына белсенді түрде жәрдемдесуге, әртүрлі күштердің үйлесімді өмір сүруін қорғауға және халықаралық қоғамдастықтың тұрақтылығын сақтауға; ортақ өркендеуге қол жеткізуге қолайлы бағытта экономикалық жаһандандудың дамуын белсенді түрде ынталандыруға, пайдаға ұмтылуға және әлемнің барлық елдерінің, ең алдымен дамушы елдердің

игілігі үшін шығындарды болдырмауға ортақ күш салғысы келеді.

- Әділ әрі ұтымды жаңа халықаралық саяси және экономикалық тәртіп құруды көздейді. Қытайдың Халықаралық ұйымдарға ұстанған саясатында, ұйымдарға мүше мемлекеттер бір-бірін құрметтеп, кеңес беріп, басқаларға өз еріктерін жүктемейі керек; экономикада өзара ынталандыру мен жалпы дамуды жүзеге асыруы керек және кедейлер мен байлар арасындағы алшақтықты арттырмауы керек; мәдениетте олар бір-бірінен үйреніп, бірге өркендеп, басқа ұлттардың мәдениетін қабылдамауы керек; қауіпсіздік саласында бір-біріне сенім артуға, бірлесіп қорғауға, өзара сенім, өзара тиімділік, теңдік және ынтымақтастықтан тұратын қауіпсіздікке деген жаңа көзқарасты бекітуге, дауларды ынтымақтастық арқылы шешуге және қауіп төндірмеуге тиіс. Гегемонизмнің кез-келген көріністеріне және күш көрсету саясатына қарсы тұру керек деген көзқараста болды. Қытай ешқашан гегемонизм мен экспансия саясатына жүгінбейді.

- Әлемнің алуан түрлілігін қорғау, халықаралық қатынастарда демократиялылықты және дамунысандарының алуан түрлілігін қолдау. Әлем бай және алуан түрлі. Мәдениеттердің айырмашылықтарын, әлеуметтік жүйенің және әлемдік даму жолдарының гетерогенділігін өзара құрметтеу, бәсекелестік процесінде бір-бірінен үйрену және бар айырмашылықтарға қарамастан, бірге даму қажет. Әр түрлі елдердің істерін халықтардың өздері шешуі керек, әлем істері тең негізде талқылануы керек.

- Терроризмнің барлық түрлеріне қарсы әрекет ету. Түрлі нұсқаларды біріктіре отырып, халықаралық ынтымақтастықты нығайту, террористік әрекеттің алдын алу және оған соққы беру, терроризм ошақтарын барлық күш-жігермен жою қажет.

- Дамыған елдермен қарым-қатынасты жақсартуды және дамытуды жалғастыру, әлеуметтік құрылым мен идеологиядағы айырмашылықтарға қарамастан, бейбіт қатар өмір сүрудің бес қағидаты негізінде ортақ мүдделердің түйісу аясын кеңейту, келіспеушіліктерді тиісінше еңсеру үшін әртүрлі елдер халықтарының байырғы мүдделеріне баса назар аудару.

- Тату көршілік пен достықты нығайтуды жалғастыру, тату көршілік пен көршілермен әріптестікті қорғау, өңірлік ынтымақтастықты нығайту мен жаңа деңгейге көтеру.

- Көпжақты сыртқы саяси қызметке белсенді қатысуды жалғастыру, БҰҰ-дағы және басқа да халықаралық және өңірлік ұйымдардағы өз рөлін дамыту, дамушы елдерді олардың заңды мүдделерін қорғауда қолдау көрсету. (Н. Мұқаметханұлы, Б.А. Сабденалиев, 2014)

Осы ғасырдың бірінші онжылдығының ортасынан бастап Бейжіңнің сыртқы саясатында жаңа бағдарлар пайда болды. Осы кезде Қытай әлемдік экономикадағы маңызды ойыншыға айналды. Енді ол әлемдік саясаттағы көшбасшылыққа ұмтылады.

Мұнда екі тармақты атап өту маңызды. Біріншіден, Қытай әлем елдеріне коммунистік жүйені таратумен ғана шектелмей, оған қоса саяси көшбасшылыққа ұмтылады. Оның міндеті-жаңа әлемдік тәртіпті құруда шешуші рөл атқаратын елдерге тең болу және әлемге планетарлық даму үшін жауап беруге дайын екендігін көрсету. Көшбасшылыққа қойылатын талаптардың негізі Қытай экономикасын әлемдік экономикаға нарық қағидаттары негізінде интеграциялау болып табылады.

Екіншіден, Қытайдың амбицияларын жүзеге асырудағы басты кедергі-бұл Қытайды Батыстың дұрыс қабылдамауы. Экономика тұрғысынан Қытайды әлемдік нарықтық демократиялық қауымдастық яғни нарықтық деп қабылдайды, ал саясат тұрғысынан-демократиялық емес, Қытай Коммунистік партиясының (ККП) саяси билікке монополиясын сақтай отырып өмір сүретін “бөтен ел” деп қабылдайды. Бұл көзқарасты жою үшін Қытай өзін халықаралық қатынастардың тең құқылы қатысушысы ретінде көрсете бастады, ел басшылығы жаһандық ынтымақтастыққа дайын екенін мәлімдеді. Әлемдік және өңірлік экологиялық, энергетикалық, қаржылық және экономикалық қауіпсіздікті қамтамасыз етуде жетекші орынға ие болды (Евгений Грачиков, 2013).

ҚХР Конституциясының кіріспе бөлімінде “ҚХР-ның революциясы мен құрылыстағы жетістіктері әлем халықтары қолдауының ажырамас бөлігі” және “Қытайдың болашағы бүкіл әлемнің болашағымен тығыз байланысты” делінген. Қытайлық ерекшелікті социализмді ұстанған Қытай Халық Республикасы “империализмге, гегемонизмге және отаршылдыққа қатты қарсы тұрады, қысым көрген халықтар мен дамушы елдердің әділ күресін қолдайтын әлемнің әртүрлі елдерінің халықтарымен бірлікті нығайтады”. (Lena Leto, 2016)

Қазіргі әлемде жаһандану жағдайында халықаралық ұйымдардың халықаралық аренадағы

рөлі және олардың әлемдік саяси процестерге әсері күшейе түсуде. Постбиполярлық әлемде өз орнын іздейтін Қытай үшін, ең алдымен, ҚХР серіктестерімен тең диалог жүргізе алатын және өзінің ұлттық мүдделерін тиімді қорғай алатын халықаралық ұйымдар үлкен қызығушылық тудырады. Мұндай ұйымдарға ең алдымен ШЫҰ, БРИКС және Азия-Тынық мұхиты экономикалық ынтымақтастығы (АТЭС), Біріккен Ұлттар ұйымы, АСЕАН т.б. жатады. (Китай в международных организациях и на международных форумах, А. Г. Арбатова и В. З. Дворкина, 2011).

Шанхай Ынтымақтастық Ұйымы өңірдегі ең ірі және жылдам дамып келе жатқан ұйымдардың бірі болып табылады. ШЫҰ шеңберіндегі елдердің ынтымақтастығы бүгінгі таңда бірнеше облысты, соның ішінде энергетикалық, көліктік, ауыл шаруашылық және басқа да салаларды қамтиды. Ұйым құрылған сәттен бастап үздіксіз дамып, өзгеріп отырады. Бастапқыда ол терроризм мен сепаратизммен күресу үшін құрылды, бірақ уақыт өте келе ол көбірек бағыттарды қамти бастады. ШЫҰ шеңберіндегі ынтымақтастық тек ҚХР үшін ғана емес, басқа мүше елдер үшін де тиімді болып табылады. ШЫҰ-ға мүше елдерде сауда-экономикалық ынтымақтастықтың арқасында жыл сайынғы экономикалық өсім байқалады. Ал ҚХР өз кезегінде аймақтағы және жалпы әлемдік аренадағы ықпал ету дәрежесін арттырады.

ҚХР үшін ШЫҰ өңірдегі және әлемдік аренадағы өз ықпалын арттыру құралдарының бірі, сондай-ақ өз мүдделерін дамыту жолдарының бірі болып табылады. ШЫҰ Қытайды Орталық Азияға өңірлік саясат пен экономиканың ажырамас сегменті ретінде енгізеді, оның жандануына ықпал етеді, ал осы құрылымның амбицияларына және оның халықаралық ұйым ретіндегі әлеуетіне сүйене отырып, ол Қытайдың жаңа өңірлік және әлемдік держава рөлін іске асыруының маңызды арналарының бірі болып табылады.

Бүгінде Бейжің ШЫҰ-ны өз мүддесі үшін пайдаланудың белсенді кезеңіне кірісті, КСРО ыдырағаннан кейін 15 жыл ішінде Орталық Азия республикаларының ішкі және сыртқы байланыстарының дәстүрлі жүйесіне айналған геосаяси тепе-теңдікті өзгертуге тырысуда.

ШЫҰ жақтаушылары ресми түрде Қытай өз аумағында штаб-пәтерін орналастырып, сол арқылы аймақтағы саяси позицияларды нығайта отырып, ұйымның көшбасшысы бола алады деп сендірді. Скептиктер ШЫҰ-ның іс жүзінде

Қытай үшін өмірлік маңызы бар міндеттерді қалай шеше алатынына қатысты сақталып отырған түсініксіздікті атап өтті, сондай-ақ ШЫҰ-бұл Ресей басшылығы үміт артып отырған ОА-дағы Қытайды тежеудің элементі екенін көрсетті. (Чжан Вэньвэй, 2004)

ҚХР күшейген сайын оның экономикалық өрлеуі мен халықаралық салмағының артуына байланысты Бейжіңнің аймақтағы мүдделері, оның ішінде қауіпсіздік саласында да кеңейе түсті. Сонымен бірге, осы фактордың салмағы аймақ үшін де, Қытай үшін де геосаяси жағдайдың күрделенуіне байланысты одан әрі өсті. (Л.Ю.Ананьева, 2021)

Жоғарыда баяндалғандар Қытай мұнай өндіруші компаниялары ресурстарының әлеуетін дамыту үшін барлық өлшем шарттар бойынша тиімді объект ретінде Орталық Азияның ҚХР үшін маңыздылығын көрсетеді. ҚХР-ның Орталық Азиямен ынтымақтастықты жандандыруға тағы бір маңызды мүддесі геосаяси мүдде болып табылады.

- Орталық Азиядағы геосаяси басымдық Пекинді өзінің стратегиялық қуатын одан әрі арттырудың қосымша көздерімен қамтамасыз етеді: Әскери-саяси қауіпсіздікті нығайту (Бейжіңнің Орталық Азия өңірінде геосаяси үстемдігінің арқасында оған төнетін перспективалық қатерлер көздері Каспий теңізінің сыртына автоматты түрде шығарылады, бұл тұтастай алғанда батыс бағыттан алыс қашықтықтағы стратегиялық зымырандар үшін Қытай аумағының қол жетімсіздігін қамтамасыз етеді);

- Орталық Еуразиядағы ахуалды кеңейтілген бақылауға алу (Орталық Азия өңіріндегі геосаяси үстемдігінің арқасында Қытай Таяу, алдыңғы Шығыс, Оңтүстік Азия мен Кавказға ықпалын ілгерілетудің, сондай-ақ Ауғанстандағы жағдайды бақылауды орнатудың қосымша құралдарына қол жеткізе алады);

- Тайваньға қатысты қақтығыс басталған жағдайда Қытайға қосымша қауіпсіздік кепілдіктерін беретін құрлықтың азиялық бөлігінен АҚШ-тың біртіндеп ығыстырылуы (болашақта АҚШ-тың ығыстыру сценарийі, ең алдымен, Қытайдың Азиядағы экономикалық әсер ету әлеуетін ескере отырып, шынайы болып көрінеді: ҚХР-ның экономикалық ықпалының күшеюі сөзсіз оның саяси рөлінің артуына әкеледі);

- өзінің одан әрі экономикалық өсуі үшін географиялық кеңістікті кеңейту (ҚХР үшін посткеңестік кеңістіктің ғана емес, Еуропаның да нарықтары қолжетімді болады);

- энергетикалық ресурстарды және өзге де стратегиялық маңызды табиғи шикізатты кепілді жеткізе алу және т.б. (Г.Д. Курманбаева, Ж.К. Симтиков, 2017).

Қытай Біріккен Ұлттар Ұйымының құрылтайшыларының бірі болып табылады және оның Қауіпсіздік Кеңесінің бес тұрақты мүшесінің бірі болып табылады. Қытай Халық Республикасының әскери-саяси басшылығы (ШҚБ) елдің Біріккен Ұлттар Ұйымының бітімгершілік операцияларына қатысуын өңірлік және халықаралық деңгейдегі ынтымақтастық есебінен өз қауіпсіздігін қамтамасыз ету бағыттарының бірі ретінде қарайды.

Біртіндеп Қытай БҰҰ жариялаған қағидаттарда ең дәйекті қорғаушылардың біріне айналды. ҚХР БҰҰ трибунасын өзінің белгілі бір қағидаларын жариялау үшін жиі қолдана бастады. Мәселен, ҚХР Төрағасы Ху Цзиньтао 2005 жылғы 15 қыркүйекте ұйымның 60 жылдығына орай БҰҰ-ға мүше мемлекеттер басшыларының кездесуінде сөйлеген сөзінде оның мәдени-өркениеттік сан алуандығы негізінде үйлесімді әлемді бірлесіп құру идеясын ұсынды.

1990-шы жылдардың соңында Бейжің «Біріккен Қытай» қағидатына жасалған қастандықты жою үшін екі рет вето құқығын пайдаланды. Ол Қытайдың БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесінде Гватемалаға әскери қызметкерлер тобын жіберу туралы қарар жобасы бойынша (1997 ж.1 қазан) және Македонияда БҰҰ әскери миссиясының алдын алу мерзімін ұзарту бойынша (1999 ж. 25 ақпан) вето қою туралы болып отыр. Осы екі жағдайда да Қытай «егемендікті қорғаудың негізгі принципін» басшылыққа алды. Себебі, Гватемала ҚХР ескертулерін елемей, бейбіт келісімдерге қол қою рәсіміне Тайвань Үкіметінің өкілі, ал Македония 8 жылы 1999 ақпанда Тайваньмен дипломатиялық қатынастар орнатты.

БҰҰ-дағы ҚХР-дың орналасу ерекшеліктері оның осы ұйымды реформалауға деген көзқарасының эволюциясында көрініс тапты. 1990 жылдары Пекин ұйымның реформасын өте белсенді қолдады, өйткені ол жаңа халықаралық саяси және экономикалық тәртіпті құру қажеттілігі туралы қытай тезисімен сәйкес келді. 2003-2004 жылдардан бастап ҚХР жалпы БҰҰ реформасы үшін емес, «уақытты тексеруге төтеп беретін және ұйым мүшелерінің басым көпшілігі үшін қолайлы болатын «ұтымды және шектеулі реформа үшін» әрекет етуді алға қойды.

2000 жылдан 2018 жылға дейінгі кезеңде Қытай бітімгершілерін БҰҰ операцияларына тарту ҚХР-дың «Ұлттық қорғаныс жөніндегі ақ кітап» (2015) Ресми құжатында елдің БҰҰ-ның бітімгершілік қызметіне қатысуының негіз қалаушы қағидаттары айқындалған. Онда «жаңа тарихи кезеңде қытай армиясы әртүрлі аймақтардағы Бейбітшілікті қорғау міндеттерін тиімді шешуі керек, атап айтқанда қауіп төнген жағдайда көмек көрсетуі керек; Әскери қауіпсіздік саласындағы ынтымақтастықты белсенді түрде кеңейтуі керек» делінген. Бұдан басқа, «халықаралық міндеттемелерін орындау мақсатында Қытай БҰҰ-ның бейбіт бастамаларын қолдайды, Қауіпсіздік Кеңесінде (ҚК) өз құқығын пайдаланады, жанжалдарды бейбіт жолмен шешумен айналысады, өңірлік бейбітшілік пен қауіпсіздікті дамытуға, қалпына келтіруге, қорғауға жәрдемдеседі». «ҚХР қарулы күштері Ұлттық күшті тұрақты нығайта отырып, бітімгершілік іс-шараларға, халықаралық көмекке, гуманизм қағидаттарын іске асыруға және басқа да салаларға белсенді қатысатын болады».

Қазіргі уақытта Қытай бітімгершілік қызметке белсенді қатысуда. Бұл факт елдің саяси және мәдени маңыздылығына, ҚХР-ның Африка құрлығындағы белсенділігіне, Африка елдеріндегі Қытай мүдделерінің кең ауқымына байланысты (Қытай бітімгерлерінің 3/4 бөлігі осы аймақта орналасқан, бұл БҰҰ бітімгершілік қызметінің басымдықтарын көрсетеді).

Осылайша, БҰҰ өкілдері Қытай бітімгерлерінің біліктілігін жоғары бағалайды және олардың қатысуы БҰҰ аясындағы бітімгершілік операцияларының тиімділігін айтарлықтай арттыратынын растайды. Екінші жағынан, Пекин БҰҰ бітімгершілік операцияларына қатысуды ұлттық мүдделерді ілгерілету, Африкада заңды әскери қатысуды қамтамасыз ету және дағдарыс жағдайында тәжірибе жинау үшін тиімді пайдаланады (Ряснов Илья Александрович, 2014).

Қытайдың Дүниежүзілік Сауда Ұйымына ұстанған саясаты.

Дүниежүзілік сауда ұйымына мүшелік үшін 20 жылдық қызу күрес жүргізіп жатқан Қытай не нәрсеге үміттенді?

1. Экспорт көлемін кеңейту және сыртқы сауданы дамытуды ынталандыру.

2. Халықаралық еңбек бөлінісі оған өзінің бәсекелестік артықшылықтарын (жұмыс күшінің артық және төмен құны, шикізат пен энергия бағасының реттелуі) тиімдірек пайдалануға мүмкіндік береді.

Осылайша, Қытайдың ДСҰ-ға қатысты мақсаты-тауарлар мен қызметтер саудасында ең қолайлы мерзімсіз режимді алу, өтпелі экономикасы бар елдер үшін белгіленген ДСҰ-дан белгілі бір жеңілдіктерге ие болу, жақсы сыртқы сауда жағдайларына қол жеткізу және экспорт арналарын ұлғайту болды. Алайда Қытайдың қалауы ДСҰ-ның көптеген мүшелерін алаңдатты. Индустриалды дамыған елдер Қытай арзан жұмыс күшімен оларды бәсекелестікте жеңеді, ал бұл олардың өндіріс орындарының жабылуына себеп болады деп қорқады. Сонымен қатар, қытай тауарлары осы мемлекеттердің ішкі нарықтарындағы тауар айналымын азайтып жіберуі мүмкін, бұл жергілікті кәсіпорындардың құлдырауына әкеліп соғады. Сондықтан шетелдіктер Қытай тұтқындардың еңбегін пайдаланады және олар адам құқықтарын бұзады деп айыптады.

Соған қарамастан, Қытай ДСҰ мүшелеріне бас тарта алмайтын ұсыныстар жасай алды. Мысалы, ол ауыл шаруашылығы өнімдерінің импортына кедендік тарифтерді екі есе, ал өнеркәсіп импортына төрт есе төмендетуге келісті. Телекоммуникациялық жабдықтарды, жартылай өткізгіштерді, компьютерлерді және т.б. әкелуге тиісті тауарларды кедендік алымдар бойынша нөлге дейін азайтылды. Экономиканың экспортқа бағдарланған салаларын субсидиялаудан бас тартуға келісті. (Остроухов О, 2003)

Қытай ДСҰ-ға кіргеннен кейін тарифтік және тарифтік емес кедергілердің, инвестицияларға қатысты шектеулердің және тиімсіз мемлекеттік кәсіпорындарды қорғауға бағытталған басқа да кемсітушілік шаралардың бүкіл жүйесін бөлшектеу қажет болды. Ауыл шаруашылығы саласында ДСҰ-ға қосылуға байланысты міндеттемелер шеңберінде Қытай алдағы бірнеше жылда экспорттық субсидияларды алып тастауға, астықтың сыртқы саудасының монополиясынан бас тартуға және бұрын Қытайдың өзінде өндірілген және субсидиялармен, атап айтқанда бидай, жүгері, күріш және соя бұршақтарымен қамтамасыз етілген астықтың едәуір көлемін (негізінен АҚШ-тан) импорттауды бастауға тиіс болды.

ДСҰ-ға кірген сәттен бастап Қытай әлемдік саудаға үлкен үлес қосты. Қытайдың әлемдік экономикалық өсуге қосқан үлесі 2002 жылдан бастап орта есеппен 30 пайызға жақындады. Ол сонымен қатар 120-дан астам елдің ірі сауда серіктесі болды. Қытайдың үлкен жұмыс күші бүкіл әлемдегі бизнес пен адамдарға киімнен

компьютерлерге дейін қол жетімді өнімдерді тамашалауға мүмкіндік берді. Тек американдық тұтынушылар үшін бұл үнемді өнімдер жыл сайын 15 миллиард доллар үнемдеуге көмектесіп тұрды (Rüland, Jürgen. Southeast Asia, 2012).

Қытайдың Азия-Тынық мұхиты экономикалық ынтымақтастығына қатысуын Қытай басшылығы Қытайдың аймақтық және жаһандық экономикалық рөлін күшейту факторы ретінде ғана емес, сонымен бірге Транс-Тынық мұхиты серіктестігін — ТТП құрудың американдық жоспарларына қарсы тұру құралы ретінде қарастырады. Қазірдің өзінде «АСЕАН + 1» (АСЕАН плюс ҚХР елдері) жобасы табысты жұмыс істеуде. Қытай «АСЕАН + 6» форматында да белсенді қатысады (АСЕАН елдері плюс Қытай, Жапония, Оңтүстік Корея, Үндістан, Австралия және Жаңа Зеландия). Басқаша айтқанда, Қытай экономикасының Күшін ескере отырып, АРЕС-те де белгілі бір «қытай ядросы «тез қалыптасады деп айта аламыз. Алайда, бұл ядроның қалыптасуына ҚХР мен оның көршілері арасындағы аумақтық даулардың проблемалары, сондай-ақ қауіпсіздік мәселелері кедергі келтіреді.

Соңғы онжылдықта Қытай АСЕАН-да отыздан астам ауқымды жобаларды жүзеге асырды. Салыстырмалы түрде, АҚШ соңғы отыз жылда тек жеті жобаны жүзеге асырды. 2010 жылғы 1 қаңтарда ашылған «Қытай-АСЕАН» еркін сауда аймағы Еуропалық Одақ пен Солтүстік Америкадағы еркін сауда аймағынан кейінгі экономикалық қуаты бойынша әлемдегі үшінші аймақ болып табылады. Қытайдың достас мемлекет ретіндегі қолайлы бейнесін жасай отырып, Бейжің тұтастай алғанда Шығыс Азия өңіріндегі өзінің геосаяси ұстанымын нығайтады және одан әрі өңірлік интеграция үшін тиісті жағдайлар қалыптастырады. ҚХР АСЕАН үшін экономикалық өсудің үлгісі болуға ғана емес, сонымен қатар кешенді дамудың баламалы жолдарымен нақты өсуді ұсынады. (Чжуан Ливэй, 2003)

Қазіргі уақытта Жаһандық сыртқы саяси мақсаттарды өзектендіруді кейінге қалдыра отырып, Қытай мынадай стратегиялық өңірлік мақсаттарға қол жеткізуде:

* әлемдік қауымдастықтың Қытайдың аумақтық тұтастығын мойындауы, оның ішінде Тайвань, Тибет, Шыңжаң;

* Қытайдың оңтүстік Қытай теңізіндегі «ерекше» құқықтарын халықаралық ұйымдардың мойындауы;

* Оңтүстік-Шығыс Азияға басым ықпалдың таралуы;

* көрші мемлекеттермен аумақтық мәселелерді Қытай үшін қолайлы шешу (бұл жерде ең алдымен Үндістан туралы айтылады, «Үнді-Қытай достығының жылдары» жарияланғанына қарамастан, екі елдің бағалауы стратегиялық бәсекелестіктің сипатына ие; қысқа мерзімді перспективада елдер «баяу қалыпқа келтіруді» ұстана отырып, қарым-қатынасты нашарлатқысы келмейді);

* көршілес мемлекеттердің АҚШ-пен және басқа батыс елдерімен даулардағы ҚХР ұстанымдарын қолдауды қамтамасыз ету;

* ҚХР мен Моңғолия арасындағы «ерекше қатынастарды» нақты бекіту;

* басқа елдердің Қытайға қарсы коалицияларға кіру және Қытаймен әскери қақтығыс мүмкіндігін болдырмау;

* басқа елдерге Қытай үшін қолайлы сауда-инвестициялық саясатты енгізу;

* басқа елдердің Қытай иммигранттарын қабылдауға келісімін қамтамасыз ету;

* Қытай азшылықтарының «ерекше құқықтарын» шетелде бекіту және Пекиннің оларды қорғау құқығын тану (Pollack, Mark A., 2012).

Қорытынды және тұжырымдама

XXI ғасырдың басына қарай Қытай қатысқан үкіметаралық халықаралық ұйымдар саны 52-ге дейін, ал үкіметтік емес ұйымдар 1163-ке дейін көбейді. Қытайдың қалыптасқан экономикалық даму үрдістеріне, экономикалық құрылымы мен экономикалық саясатты трансформациялауда мәлімделген стратегиялық бағдарларға сүйене отырып, таяу уақытта Қытай бастамашылық еткен интеграциялық процестер мен үрдістердің жандануын күтуге болады.

Интеграциялық стратегияны қалыптастыру кезінде Қытай стратегиялық серіктестермен қатынастарды қарқынды дамытуға және интеграциялық процестердің «сапасын» арттыруға бағытталған кезеңдік, көпдеңгейлі, географиялық әртараптандырылған тәсілді ұстанатын болады. Бұл қағидаттар интеграциялық күн тәртібін қалыптастыруда айқындаушы рөл атқарады (Арапова Е. 2014).

Қытай көпжақты да, екіжақты деңгейде де интеграциялық күн тәртібін дамытуға ұмтылатын болады. Бірінші кезекте ауқымды индустрияландыру және урбандалу жолымен жүріп жатқан ауқымды жалпы өңірлік инфрақұрылымдық

жобаларға қатысушы елдер екіжақты деңгейде қызығушылық танытуы мүмкін. Олардың қатарына Үндістан, Индонезия, Таиланд және Филиппин кіреді. Екіншіден, ауылшаруашылық дақылдарын өндіруге арналған жер ресурстарына бай аграрлық елдер. Ұзақ мерзімді перспективада Қытай Сахараның шығысындағы Африка елдерімен еркін сауда туралы келісімдер жасауды бастауы мүмкін.

Бұл ретте Қытай кезеңділік қағидатына сүйенетін болады. ҚХР-ның қатысуымен салалық қауымдастықтар (энергетикалық альянстар, көліктік, телекоммуникациялық, технологиялық одақтар) құрылуы мүмкін. Қытай өзара технологиялар нарықтарына қол жеткізуді және экономиканың жоғары технологиялық секторларына капитал ағынын қамтамасыз ете алатын жоғары дамыған елдерге қатысты абайлап теңдестірілген тәсілді ұстанатын болады. Бұл ретте өз мүдделерін ілгерілету қазіргі уақытта АҚШ-пен талқыланғандай, екіжақты инвестициялық келісімдер жүйесі арқылы қамтамасыз етілетін болады.

Жаңа интеграциялық идеялар Қытайдың «Бір белдеу-бір жол» бастамасының (үш құрлық және екі теңіз бағыты) төңірегінде шоғырлануы мүмкін. Көпжақты жобаның мақсаттары «көліктік байланысты» арттыруды ғана емес, сонымен бірге саясатты үйлестіруді, еркін сауданы және қаржылық интеграцияны қоса алғанда, көлік саласындағы ынтымақтастықтан әлдеқайда асып түсетіні өте маңызды, және көптеген зерттеушілер осы көпжақты ынтымақтастық жобасына қатысты «интеграция» терминін белсенді қолданады.

Қорыта айтқанда, Қытай белсенділігінің жаңа, көптеген адамдар үшін күтпеген бағытта – ҚКП XVII съезі ұсынған «үйлесімді әлем» идеяларының негізінде жаңа әлемдік қауіпсіздік архитектурасын құрудың және бірлескен дамудың өзіндік тұжырымдамасын әзірлеуді күтуге болады, мұнда үйлесімділік әртүрлі мемлекеттердің мүдделерінің тепе – теңдігін және жаһандық болашақ үшін ұжымдық жауапкершілікті білдіреді.

Әдебиеттер

- А. Г. Арбатова и В. З. Дворкина (2011). Китай в международных организациях и на международных форумах. Получено с https://studme.org/144397/politologiya/kitay_mezhdunarodnyh_organizatsiyah_mezhdunarodnyh_forumah
- Арапова Е. – Аударма, 2014, 3-4б. Восточная Азия: Диверсификация источников экономического роста // Азиатско-Тихоокеанский регион: экономика, политика, право.
- Галенович Ю. М. -М., 2003. – 281-284б. Наказы Цзян Цзэминя: принципы внешней и оборонной политики современного Китая.
- Г.Д. Курманбаева, Ж.К. Симтиков (2017). Политика Китая в рамках ШОС. Получено с <https://articlekz.com/article/18914>
- Евгений Грачиков (2013). Китай в мировой политике. Получено с <https://www.geopolitika.ru/article/kitay-v-mirovoy-politike?>
- Л.Ю.Ананьева (2021). КНР в современной системе международных отношений. Получено с https://spravochnick.ru/mezhdunarodnye_otnosheniya/knr_v_sovremennoy_sisteme_mezhdunarodnyh_otnosheniy/
- Н. Мұқаметханұлы, Б.А. Сабденалиев (2014). Қытайдың сыртқы саяси тұжырымдамасының қалыптасуы кезеңдері мен дамуы. Получено с <https://articlekz.com/kk/article/17284>
- Остроухов О. –Аударма, 2003, 5-15б. Внешняя политика Китая в годы реформ и перспективы ее развития.
- Ряснов Илья Александрович . –Россия: Аударма, 2014, -157-159б. CHINA’S POLICY IN THE UP.
- Чжан Вэньвэй. – Чжунго вайцзяо сюэюань. Пекин: Бэйцзин чубаньшэ, 2004, -78б. Шанхайская организация сотрудничества: достижения, возможности, вызовы.
- Чжуан Ливэй. -Аударма, 2003. 4-11б. Международная стратегия Китая в обсуждениях АСЕАН.
- Энциклопедия нового Китая. М.: Прогресс, 1989. -155 с.
- Ann Kent (2016). China’s participation in international organisations.
- Lena Leto (2016, 31,12). Китай: внешняя политика. Основные принципы, международные отношения. Получено с <https://yandex.kz/turbo/fb.ru/s/article/285776/kitay-vneshnyaya-politika-osnovnyie-printsipyi-mejdunarodnyie-otnosheniya>
- Lester Ross. - China Joins the World, 2012, 317-18б. ‘China and environmental protection’, in Economy and Oksenberg (eds)
- Pollack, Mark A. – Germany: 2012, 29б. International Relations and Regional Integration Theory.
- Rüland, Jürgen. -Southeast Asia: Аударма, 2012, 127б. New Research Trends in Political Science and International Relations. See Pieter Bottelier (2001). The impact of WTO membership on China’s domestic economy, Part I’
- See Shi Guangsheng.- People’s Daily, 13 March 2001. China’s stance on WTO accession unchanged.
- Xinhua News Agency, 7 March 2000. Chinese reform expert proposes countermeasures for WTO challenges.

References

- A.G. Arbatova and V. 3. Dvorkina (2011). Kitay v mezhdunarodnyh organizatsiyah i na mezhdunarodnyh forumah [China in intercity organizations and intercity forums]. Retrieved from: https://studme.org/144397/politologiya/kitay_mezhdunarodnyh_organizatsiyah_mezhdunarodnyh_forumah.
- Ann Kent (2016). China's participation in international organisations.
- D.Arab E.-Odarma, 2014, 3-4b. Vostoshnaya Azia: Diversifikatsiya istoshnikov ekonomicheskogo rosta//Asiatsko-Tikhookeanicheskiy region: ekonomika, politika, pravo [East Asia: Diversification of the Orient of economic growth // Asia-Pacific region: Economics, politics, law].
- Encyclopedia novogo Kitaya [Encyclopedia of New China]. Moscow: Progress, 1989. -155 p.
- Evgeny Grachikov (2013). Kitay-v-mirovoy-politike [China in world politics]. Retrieved from: <https://www.geopolitika.ru/article/kitay-v-mirovoy-politike> ?
- G. D. Kurmanbayeva, J. K. Simtikov (2017). Politika Kitaya v ramkah SHOS [China's policy in the framework of the SCO]. Retrieved from: <https://articlekz.com/article/18914>
- Galenovich Yu. M. -M., 2003. – 281-284b. Nakazi Jiang Zemina: principy vneshny I oboronnoi politiki sovremennogo Kitaya [Jiang Zemin's instructions: Principles of foreign and defense policy of modern China].
- Lena Leto (2016, 31,12). Kitay: Vneshnyaya politika. Osnovnyie printsipy, mezhdunarodnyie otnosheniya [China: Foreign Policy. Basic principles, international relations]. Retrieved from: <https://yandex.kz/turbo/fb.ru/s/article/285776/kitay-vneshnyaya-politika-osnovnyie-prinsipyi-mejdunarodnyie-otnosheniya>
- Lester Ross.- China Joins the World, 2012, 317-186. 'China and environmental protection', in Economy and Oksenberg (eds),
- N. Mukametkhanovich, B. A. Sabdenaliyev (2014). Kitaydyn sirtki sayasi tuzhirimdaminin kalyptasu kezenderi men damui [Stages of formation and development of the concept of China's foreign policy]. Retrieved from: <https://articlekz.com/kk/article/17284?>
- Ostroukhov O. –Audarma, 2003, 5-15b. Vneshnyaya politika Kitaya v gody reform I perspektivy razvitiya [China's foreign policy in the years of reforms and prospects for its development].
- Pollack, Mark A.-Germany: 2012, 29B. International Relations and Regional Integration Theory.
- Russnov Ilya Alexandrovich . – Russia: Odarma, 2014,-157-159b. CHINA'S POLICY IN the Un.
- Rüland, Jürgen. – Southeast Asia: Odarma, 2012, 127b. new research trends in the field of political sciences and international relations.
- See Pieter Bottelier (2001). The impact of WTO membership on China's domestic economy, Part I'
- See Shi Guangsheng.- People's Daily, 13 March 2001. China's stance on WTO accession unchanged.
- Xinhua News Agency, 7 March 2000. Chinese reform expert proposes countermeasures for WTO challenges.
- Zhang Liwei. -Audarma, 2003. 4-11 b. Mezhdunarodnaya strategiya Kitaya v obsuzhdeniyah ASEAN [China's international strategy in the ASEAN discussions].
- Zhang Wenwei. – Zhongguo weijiao xueyuan. Beijing: Beijing chubanshe, 2004, -78p. Shanghaiskaya organizatsiya sotrudnichestva: dostizheniya, vozmozhnosti, vizovi [Shanghai Cooperation Organization: achievements, opportunities, challenges].